

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2022. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.12.24>

УДК 338.23:330.341

*С. В. Котельбан,
доктор філософії в галузі економіки, викладач,
Чернівецький фаховий коледж технологій та дизайну
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2775-9554>*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

*S. Kotelban,
PhD in Economics, Lecturer,
Chernivtsi Applied College of Technologies and Design*

FEATURES OF THE APPLICATION OF REGULATING METHODS OF THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN ECONOMY WHILE WARTIME

У статті було досліджено особливості застосування методів регулювання інноваційного розвитку економіки України в умовах військового часу. Обґрунтовано необхідність здійснення державного регулювання інноваційної діяльності на деокупованих територіях та країни в цілому, з метою ефективного розвитку господарюючих суб'єктів та економіки країни. Охарактеризовано основні проблеми та стримуючі фактори, що впливають на інноваційний розвиток економіки в умовах війни. Визначено методи та інструменти державного регулювання інноваційної діяльності. Охарактеризовано сутність та механізм дії інструментів впливу на

інноваційний розвиток господарюючих суб'єктів. Проаналізовано доцільність використання методів та інструментів впливу держави на регулювання інноваційної діяльності. Визначено особливості використання певних груп методів впливу на інноваційний розвиток економіки України в умовах війни.

The article examines the features of the application of methods for regulating the innovative development of the Ukrainian economy in wartime conditions. The necessity of state regulation of innovation activity in the de-occupied territories and in general, in order to effectively develop economic entities and the country's economy, is substantiated. The main problems and constraining factors influencing the development of the economy in war conditions are characterized. The methods and tools of state regulation of innovation activity are determined. The essence and mechanism of action of instruments of influence on the innovative development of economic entities are characterized. The expediency of using methods and instruments of state influence on the regulation of innovation activity is analyzed. The article discusses the legal and regulatory methods of regulating the innovative development of the economy, which at this stage is most appropriate to use such tools: improving the legal framework, creating a concept of innovative development and financing programs. As for the financial methods of regulating the innovative development of the economy, the following should be determined: active use of direct budget financing of innovative projects, research activities, subsidies, subsidies for entities engaged in innovative activities, co-financing of projects with the involvement of investors, concessional lending and government orders. When using administrative methods in wartime conditions, it is necessary to apply product quality standards, product licensing and certification, and the provision of state guarantees for the implementation of innovative projects. The most active use of motivational methods should include: preferential taxation of subjects involved in innovation activities, material and technical support for workers in the innovation sphere. When using information methods, promotional methods for stimulating innovative potential, statistical provision and monitoring of innovative development should be applied. The features of the use of certain groups of methods of influence on the innovative development of the economy of Ukraine in the conditions of war are determined.

Ключові слова: інноваційний розвиток економіки, інноваційна діяльність, державне регулювання інноваційного розвитку, методи регулювання інноваційного розвитку, інструменти регулювання інноваційного розвитку.

Keywords: Innovative development of the economy, innovative activity, state regulation of innovative development, methods of regulating innovative development, tools for regulating innovative development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах війни для України необхідно велику увагу приділяти особливостям застосування методів регулювання інноваційного розвитку як визначальному і вкрай важливому чиннику соціально-економічного поступу держави, забезпечення конкурентоспроможності в глобальному просторі економічної конкуренції. В умовах ведення агресивної війни Росією відбувається систематичне знищення промислового потенціалу та економіки країни. На деокупованих територія постає питання відновлення знищеної інфраструктури, у тому числі промислово – виробничих об'єктів. При відновленні підприємств має відбутися трансформація – перехід від застарілих радянських технологій виробництва до сучасних, інноваційних виробництв, Україна має використати наявні можливості для переходу на новий технологічний рівень розвитку країни. Адже без інновацій практично неможливий швидкий економічний прогрес та забезпечення розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Регулювання інноваційного розвитку економіки здійснюється з використанням низки методів різного спрямування. Використання цих методів має свої переваги та недоліки, а також можливе за певних умов, що визначає їхній кінцевий результат. Окрім того, за певними класифікаціями є можливість застосування системи методів та заходів для збільшення ефективності.

Метод за своїм змістом розкриває способи управлінського впливу суб'єкта на об'єкт. Існує багато підходів до класифікації методів

регулювання, що визначає можливості різних варіантів впливу. У праці О. Чечель зазначено, що в сфері державного регулювання економіки застосовують правові, адміністративні, економічні, а також специфічні методи, які до того ж класифікуються на прямі та непрямі [10]. У дослідженні І. Пасінович та О. Сич зазначається, що традиційним для вітчизняної економічної думки є виділення адміністративних (прямих) й економічних (непрямих) методів та відповідних їм інструментів державного регулювання: адміністративні методи обмежують свободу вибору, опираються на силу державної влади, чинне законодавство і пов'язані із використанням заходів заборони або примусу (обмеження конкуренції); економічні методи розширюють свободу вибору, передбачають створення для господарюючих суб'єктів систему стимулів, є сприятливими для державно-приватного партнерства [8, с. 403]. У праці Н. Гладинець визначено, що методи реалізації державної науково-технічної політики можуть відбуватись в площинах правового, адміністративного та економічного регулювання за відповідним способом впливу [2, с. 74–79.].

Популярним є підхід розподілу методів залежно від характеру впливу – прямого чи непрямого. Цей підхід відносно регулювання інноваційного розвитку знаходимо в праці авторів О. Іванов та Н. Сумак [3]. Методи непрямого впливу формують систему мотивації, створюють стимулюючі умови для діяльності суб'єктів ринкових відносин і виступають у таких формах, як цінова і фінансово-кредитна політика, податкова система, державне замовлення [7]. Окрім того, методи непрямого впливу враховують дію ринкових процесів. Ринок з його конкурентними умовами сприяє розвитку інновацій. Тому регулювання інноваційного розвитку має, в першу чергу, бути спрямованим на формування таких ринкових умов, які б забезпечували прогресивні зміни.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у визначенні методів та інструментів регулювання інноваційного розвитку економіки України та особливостей їх застосування в умовах військового часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою особливістю регулювання інноваційного розвитку в Україні є усвідомлення реального стану справ, оцінка наявних можливостей та дієвих способів стимулювання такого розвитку. Застосування методів регулювання інноваційного розвитку економіки в умовах війни має здійснюватися з урахуванням специфіки самого об'єкту впливу, а також специфіки середовища розвитку економіки країни та глобального економічного простору (рис. 1). Адже декларативність та непродуманість основних стратегій можуть привести до створення видимості системних перетворень, втрати важливих етапів прийняття рішень та подальшого погіршення соціально-економічної ситуації в державі. Однією з основних можливостей для такого регулювання визначено *врахування трендів зацікавленості та попиту* – використання альтернативної та екологічної енергетики, відновлювальних процесів.

Врахування особливостей та можливостей використання регулюючих методів може стати конкурентною перевагою держави та інноваційного розвитку її економіки. На даному етапі розвитку України основним завданням є спрямування найбільш ефективної та потрібної підтримки інноваційного розвитку в сфері та виробничі процеси, які дадуть максимальний ріст [1, с. 42].

Важливим для розуміння є факт, що повторення інновацій передових країн та підтримка вітчизняних секторів економіки і проєктів, які дали ефект у розвинутих країнах, не обов'язково приводитиме до успішного інноваційного розвитку в окремо взятій державі, де значні проблеми мультиплікативного характеру з фінансовим забезпеченням та реалізацією заважають появі власних інновацій. Тому методи регулювання інноваційного розвитку слід розділяти на методи, спрямовані на підтримку і впровадження інновацій зарубіжного позитивного досвіду, та методи створення і розвитку власних інновацій.

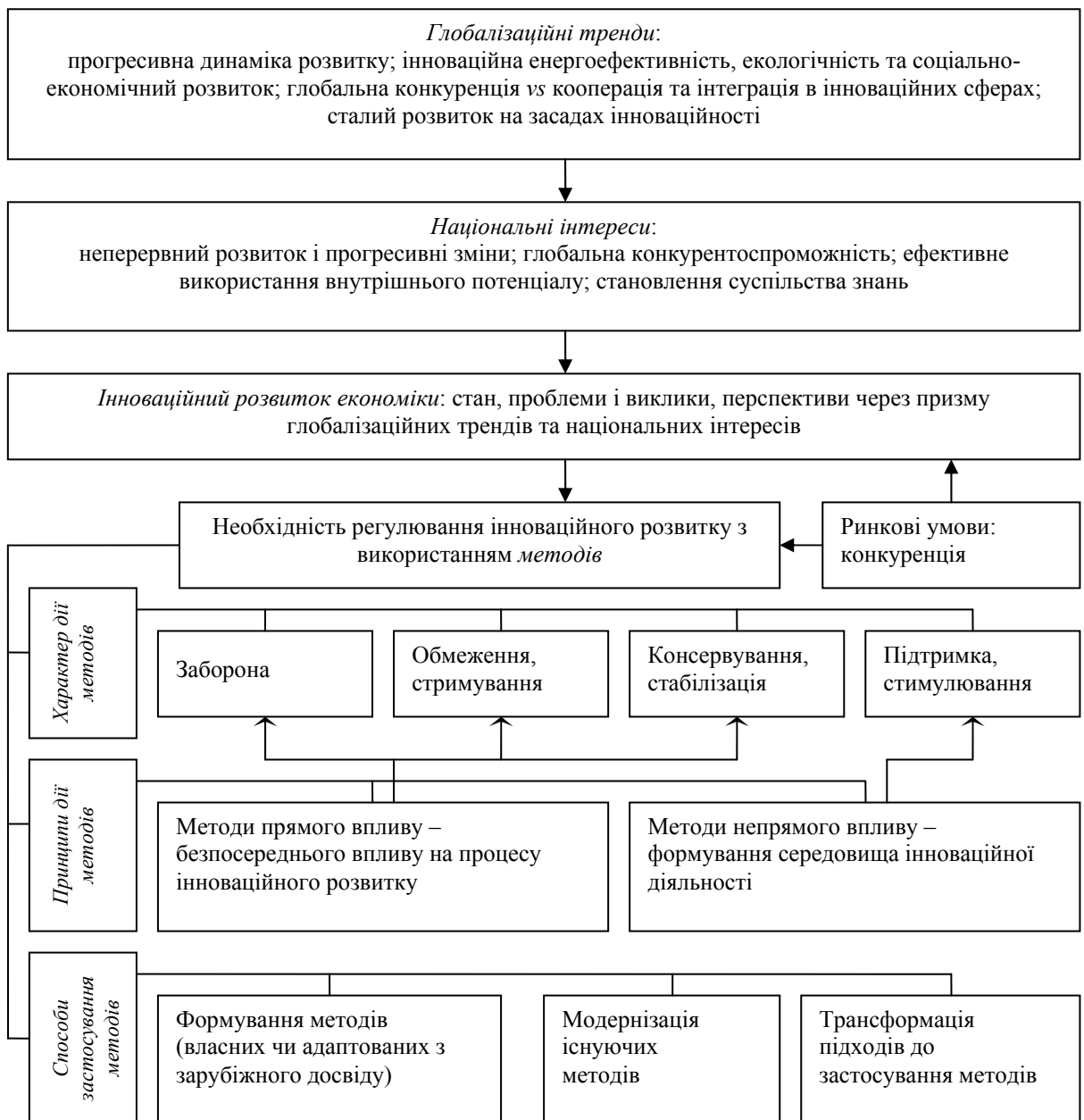

Рис. 1. Видова специфіка застосування методів регулювання інноваційного розвитку економіки

Джерело: складено автором

Для України існує ряд проблем щодо застосування методів регулювання інноваційного розвитку економіки в умовах війни, що зумовлені:

- відсутністю сталого економічного розвитку в умовах ведення бойових дій;
- наявністю глибокої економічної кризи;

- знищенням економічних ланцюжків між підприємствами та галузями економіки;
- перебуванням багатьох підприємств на межі банкрутства;
- відсутність інвестицій у зв'язку з негативними макроекономічними показниками та прогнозами.
- нестабільним макроекономічним середовищем, що обмежує можливості вартісних інвестицій в інноваційні проекти, окупність яких потребує часу;
- зростаючими втратами інтелектуального потенціалу внаслідок міграції.

Регулювання інноваційного розвитку економіки України має здійснюватися з відходом від існуючої практики стихійного впливу ринкових процесів з вибірковою підтримкою інноваційних форм (індустріальних парків) та фінансуванням науково-дослідної діяльності на задовільному рівні (фундаментальних і прикладних досліджень інститутів Національної академії наук України, закладів вищої освіти, різних спеціалізованих наукових утворень). В основі застосування методів регулювання інноваційного розвитку економіки України має лежати нова *ідеологія* з посиленням ролі недержавних інститутів та первинності дії методів непрямого впливу – стимулювання (рис. 2).

При існуючій в Україні ситуації актуальною є трансформація підходів до застосування методів регулювання інноваційного розвитку. У пріоритеті мають бути нормативно-правові методи серед прямих, мотиваційні та інформаційні методи серед непрямих. У групі методів прямого впливу не виділено фінансових, зокрема прямого бюджетного фінансування інноваційних проектів і науково-дослідної діяльності, хоча вони мають застосовуватись обов'язково, адже практика попередніх років показала, що основним джерелом фінансування інновацій в Україні залишаються власні кошти підприємств, хоча в її структурі з 2016 року відбуваються певні зміни зі зменшенням частки власних коштів, збільшенням частки коштів іноземних інвесторів та коштів державного бюджету [9, с. 1090].

Для визначення основних методів регулювання інноваційного розвитку економіки необхідно розкрити повний їх перелік. Їх доцільно розділяти за групами:

- нормативно-правові методи: закони, стратегії, концепції, програми фінансування, ратифіковані міжнародні акти, що регулюють інноваційну діяльність безпосередньо та визначають загальні орієнтири розвитку економіки з забезпеченням конкурентоспроможності, міжнародні договори про співробітництво;

Рис. 2. Ідеологія застосування методів регулювання інноваційного розвитку економіки України

Джерело: складено автором

- фінансові методи: пряме бюджетне фінансування інноваційних проєктів, науково-дослідної діяльності; субсидювання, дотування суб'єктів, що займаються інноваційною діяльністю; співфінансування проєктів з залученням інвесторів, у т.ч. в рамках венчурного фінансування; компенсації витрат на інноваційні цілі; пільгове кредитування; державне замовлення;

- адміністративні методи: стандарти якості продукції, управлінських процесів, контролю; ліцензування і сертифікація; права власності; реєстри; державні гарантії;

- мотиваційні методи: пільгове оподаткування суб'єктів, що займаються інноваційною діяльністю та підготовкою кваліфікованих кадрів;

- інформаційні методи: промоція інноваційного потенціалу; статистичне забезпечення і моніторинг.

Для України використання зазначених методів, враховуючи сформовану ідеологію повинно мати свою специфіку. У табл. 1 узагальнено особливості використання методів та нижче здійснено їх характеристику з погляду стану і перспектив для України.

Таблиця 1. Особливості та перспективи використання методів регулювання інноваційного розвитку економіки України

№ з/п	Група методів	Практика використання	Перспективи використання	Глобалізаційні акценти
1	2	3	4	5
1	Нормативно-правові	Чинність базових законів («Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» та ін.), Стратегії сталого розвитку «Україна –2020»	Долання формалізму виконання стратегічних пріоритетів на визначений період, їх просторові та інституційні обмеження з локалізацією зусиль. Реалізація науково-технічних програм з цільовим фінансуванням	Крос-секторальне стратегічне планування з залученням інвестицій міжнародних компаній та організацій. Затвердження Глобальної стратегії інноваційного розвитку країни

Продовження таблиці 1.

1	2	3	4	5
2	Адміністративні	Патентування, ліцензування, сертифікація з суб'єктивною практикою	Посилення антимонопольних заходів, мотивація суб'єктів до захисту прав інтелектуальної власності, формування інституту права	Захист прав інтелектуальної власності з представленням інновацій на міжнародному ринку
3	Фінансові	Домінування, але в недостатніх обсягах, прямого бюджетного фінансування, державного замовлення, бюджетного фінансування досліджень і робіт	Збільшення обсягів бюджетного фінансування інститутів на основі об'єктивної оцінки їх кадрового потенціалу та здатності продукувати інновації	Співфінансування інноваційних проєктів з залученням коштів міжнародних організацій. Співфінансування інноваційних проєктів
4	Мотиваційні	Вибіркова практика мотивації інноваційної діяльності через пільгове оподаткування та бюджетне фінансування (недостатнє) НДДКР	Стабільне фінансування НДДКР протягом встановленого періоду з подальшою оцінкою ефективності кадрового складу інноваторів Ресурсне забезпечення інноваційної діяльності, особливо підвідомчих державних інститутів	Підтримка міжнародної мобільності інноваторів з умовою повернення
5	Інформаційні	Ведення Державного реєстру інноваційних проєктів, статистична оцінка основних результатів	Промоція вітчизняних інноваційних проєктів на рівні держави Об'єктивізація статистичного обліку результатів інноваційної діяльності	Позиціонування конкурентних переваг країни в світовому інформаційному просторі Уніфікація статистичної бази оцінки інноваційної діяльності з міжнародними оцінками

Джерело: складено автором

1. Незважаючи на те, що нормативно-правові та адміністративні методи регулювання інноваційного розвитку економіки є базовими, що визначають вектор (ідеологію, концепцію) впливу, на практиці найбільш гнучкими й адаптивними методами є фінансові і мотиваційні. Більшість з них формує групу методів непрямого впливу. Їх адаптивність означає здатність швидкого реагування в мінливих умовах, а також можливість вибору серед численних варіантів. Перелік фінансових і мотиваційних методів є достатнім, а їх застосування дозволяє залучати до процесів регулювання недержавні інститути [5, С. 53–55].

Серед *фінансових методів* безпосередній регулюючий вплив здійснює пряме бюджетне фінансування, державне замовлення в науково-технічній сфері та бюджетне фінансування досліджень і робіт, що виконуються в рамках пріоритетних напрямів розвитку науки та техніки. Разом з тим, інструменти регулювання інноваційного розвитку є дуже різноманітними. Ефективне їх використання в Україні гальмується проблемами перерозподілу податкових коштів, об'єктивності пільгового оподаткування, постійного браку бюджетних коштів. Провідні країни при цьому активно використовують такі фінансові методи, як інвестиційний податковий кредит, кредитні гарантії, система страхування кредитів, пільговий режим амортизаційних відрахувань, субсидії, цільові асигнування з бюджету, оплата витрат на технічну експертизу [6, с. 35].

Застосування прямих фінансових методів за наявних умов стає надзвичайно актуальним. Через негативне економічне становище економіки та суб'єктів господарювання неможлива реалізація інноваційних проектів за кошти бізнесу та недержавних фондів. Тому для їх реалізації потрібно використовувати механізм співфінансування чи повного фінансування для пріоритетних виробництв.

Мотиваційні методи регулювання інноваційного розвитку економіки тісно корелюють з фінансовими, передбачаючи, зокрема пільгове оподаткування, а також мотивацію суб'єктів, які займаються інноваційною

діяльністю та підготовкою кваліфікованих кадрів [6, с. 35]. У глобалізаційних умовах провідні держави проводять активну політику залучення інтелектуальних ресурсів з усіх країн світу. Взірцем успішності політики залучення кадрів є США. Тому мотиваційні методи мають, у першу чергу, орієнтуватись на мотивацію фахівців здійснювати інноваційну діяльність на батьківщині, що можливо через:

- регулювання розміру заробітної плати та систем преміювання інноваторів;
- матеріально-технічну та інформаційну підтримку проведення досліджень;
- підтримку різних інституційних форм співпраці з метою інноваційної діяльності;
- посилення інституту права інтелектуальної власності, захищеності результатів інноваційної діяльності;
- формування попиту на результати інноваційної діяльності.

В умовах війни відбувається стрімке зростання міграції та втрат інтелектуального потенціалу, без якого неможлива реалізація інших методів стимулювання інноваційного розвитку. Тому потрібне формування державної політики заохочення науково-технічних кадрів з мотивацією якісних результатів праці. Також необхідно стимулювати створення та відновлення житла з необхідними якісними умовами життя.

Остання група методів регулювання інноваційного розвитку економіки – *інформаційні*. Основним напрямками даних методів є промоційний і статистичний. Зараз у світі відбувається процес індивідуалізації просування інноваційних проєктів через різні краудфандингові платформи. Проте участь держави у даних процесах має бути більш активною. Мова йде не стільки про міжнародну виставкову участь, як про активне просування потенціалу інновацій через Інтернет-портали.

Статистичний напрям інформаційних методів полягає у формуванні переліку об'єктивних показників інноваційної діяльності різної інституційної

представленості, що цілісно дозволяє здійснювати моніторинг. Якісне статистичне забезпечення є запорукою ефективного стратегічного планування інноваційного розвитку економіки країни.

Висновки та пропозиції. Очевидно, що використання всіх цих методів має свої особливості, які залежать від економічного, політичного та фінансового становища держави, рівня розвитку її інститутів та можливостей впровадження тих чи інших рішень. В умовах війни вище перераховані методи стимулювання інноваційного розвитку мають застосовуватися у комплексів з їх поєднанням у систему економічного стимулювання суб'єктів господарювання. Отже, забезпечення інноваційного розвитку економіки має здійснюватися через комплекс регулюючих методів, основним суб'єктом реалізації яких має залишатися держава. При визначенні основних методів регулювання повинні у першу чергу братись до уваги національні і регіональні особливості, але й одночасно враховуватись глобалізаційні прогресивні тренди та умови. Також для використання цих методів необхідним є запозичення провідного досвіду в сфері управління проектами, перевірки результатів та аудиту. Україна, орієнтуючись на найбільш затребувані напрямки інноваційного розвитку в світі, здатна разом з країнами-партнерами швидко відновити знищені промислові підприємства шляхом їх модернізації та інноваційного оновлення.

Література

1. Антохов А. А., Котельбан С. В. Регулювання інноваційного розвитку економіки в умовах глобалізації: зміст, методи, інструменти. *Інноваційна економіка*. 2019. № 2. С. 41–46.
2. Гладинець Н. Ю. Концептуальні засади формування механізму регулювання інноваційної діяльності в регіоні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. Ужгород: Видавництво УжНУ, 2011. Спецвип. 33. Ч. 1. С. 74–79.
3. Іванов О. В., Сумак Н. А. Регіональна складова державної інноваційної політики в Україні. *Теорія та практика державного управління*.

Харків: Видавництво ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2009. Вип. 4 (27). С. 275-281
URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2009-4/doc/3/18.pdf>

4. Карпенко А. В. Рівень фінансування інноваційної діяльності в Україні. *Економічні інновації*. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2013. Вип. 54. С. 72–78.

5. Котельбан С. В. Інновації та інноваційна діяльність в системі розвитку регіонів. Матеріали науково-практ. круглого столу. “Економіка і врядування: проблеми соціалізації”; 2017; Чернівці. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т; 2017. С. 53–55.

6. Лопатинський Ю. М., Водянка Л. Д. Державне регулювання інноваційної діяльності: зарубіжний досвід. *Інфраструктура ринку: електронний науково-практ. журн.* Одеса: ПНДІЕІ, 2018. Вип. 16. С. 31–39.
URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/16_2018_ukr/7.pdf

7. Мазій Н. Г. Принципи та механізми державного регулювання розвитку підприємництва. *Демократичне врядування: електронне фахове видання*. Львів, 2011. Вип. 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_8_8

8. Пасінович І. І., Сич О. А. Модернізація механізмів державного регулювання економіки України. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2018. URL: fkd.org.ua/article/download/128472/124964

9. Фоміних В. І., Махова Н. І., Самохліб О. І. Проблеми фінансування інноваційної діяльності підприємств. *Молодий вчений*. Херсон: В-тво «Молодий вчений», 2017. № 10. С. 1089–1092.

10. Чечель О. М. Принципи та механізм державного регулювання економіки. *Демократичне врядування: електронне фахове видання*. Львів, 2014. Вип. 13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_13_8

References

1. Antokhov, A.A. and Kotelban, S.V. (2019), “Regulation of innovative development of the economy in the conditions of globalization: content, methods, tools”, *Innovatsiina ekonomika*, vol. 2, pp. 41–46.

2. Hladynets, N. Yu. (2011), “Conceptual foundations of the formation of the mechanism of regulation of innovative activity in the region”, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Ekonomika*, vol. 33, no. 1, pp. 74–79.

3. Ivanov O. V. and Sumak N. A. (2009), “Regional component of state innovation policy in Ukraine”, *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vol. 4 (27), pp. 275-281, available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2009-4/doc/3/18.pdf> (Accessed 05 Dec 2022).

4. Karpenko, A. V. (2013), “The level of financing of innovative activity in Ukraine”, *Ekonomichni innovatsii*, vol. 54, pp. 72–78.

5. Kotelban, S. V. (2017), “Innovations and innovative activity in the regional development system”, *Meterialy naukovo-prakt. kruhloho stolu. “Ekonomika i vriaduvannia: problemy sotsializatsii”* [Scientific and practical materials. round table "Economics and governance: problems of socialization"], Chernivetskyi nats. un-t., Chernivtsi, Ukraine, pp. 53–55.

6. Lopatynskyi, Yu. M. and Vodianka, L. D. (2018), “State regulation of innovative activity: foreign experience”, *Infrastruktura rynku*, vol. 16, pp. 31–39, available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/16_2018_ukr/7.pdf (Accessed 05 Dec 2022).

7. Mazii, N. H. (2011), “Principles and mechanisms of state regulation of entrepreneurship development”, *Demokratychnе vriaduvannia*, vol. 8, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_8_8 (Accessed 05 Dec 2022).

8. Pasinovich, I. I. and Sych, O. A. (2018), “Modernization of mechanisms of state regulation of the economy of Ukraine”, *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, available at: fkd.org.ua/article/download/128472/124964 (Accessed 05 Dec 2022).

9. Fominykh, V. I., Makhova, N. I. and Samokhlib, O. I. (2017), “Problems of financing innovative activities of enterprises”, *Molodyi vchenyi*. Kherson: V-tvo «Molodyi vchenyi», vol 10, pp. 1089–1092.

10. Chechel, O. M. (2014), “Principles and mechanism of state regulation of the economy”, *Demokratychnе vriaduvannia*, vol. 13, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_13_8 (Accessed 05 Dec 2022).

Стаття надійшла до редакції 13.12.2022 р.